

MAREK KONSTANKIEWICZ
ORCID [0000-0001-6526-6908](https://orcid.org/0000-0001-6526-6908)
mkonstan@hektor.umcs.lublin.pl
(Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie)

KSZTAŁTOWANIE PODSTAW PRAWNYCH DZIAŁALNOŚCI ARCHIWALNEJ W POLSCE NA PRZEŁOMIE XX I XXI W.

Słowa kluczowe: działalność archiwalna, materiały archiwalne, prawo archiwalne, wiek XX i XXI

Streszczenie

Prawne podstawy działalności archiwalnej w Polsce określa ustawa z 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, poddana licznym, choć fragmentarycznym zmianom. Istotne znaczenie w tym zakresie mają również regulacje dotyczące ochrony dóbr kultury. Zmiany w polskim prawie archiwalnym wynikały z przemian ustrojowych po 1989 r., w tym z przebudowy systemu prawa czy struktur administracji publicznej. Nadal w ograniczonym stopniu prawo uwzględnia wzrost znaczenia podmiotów prywatnych we wszystkich sferach życia społecznego. Z kolei upowszechnienie się technologii informatycznych znacząco wpłynęło na zasady kształtowania narastającego zasobu archiwalnego oraz spowodowało uwzględnienie digitalizacji materiałów archiwalnych w obszarze udostępniania. Problematyka dostępu do archiwaliów wpisała się w nurt regulacji tworzących uprawnienia w zakresie dostępu do informacji publicznej i ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego. Ma to związek z zachodzącymi pod wpływem rozwoju technologii przemianami modeli uczestnictwa w życiu społecznym, kulturalnym i naukowym czy kontaktów z władzą. Jednocześnie rodzi to nowe wyzwania związane z ochroną prywatności oraz danych osobowych, szczególnie w kontekście regulacji Unii Europejskiej w tym zakresie. Złożony kompleks norm prawa, zawartych w licznych, wzajemnie ze sobą powiązanych aktach prawnych, stanowi istotne wyzwanie zawodowe dla archiwistów. Wpływa to też na sytuację użytkowników archiwów, determinując, które dokumenty zostaną zabezpieczone jako archiwalia oraz w jakim zakresie i na jakich zasadach będą one dostępne. Uzasadnia to potrzebę prowadzenia nad prawem archiwalnym pogłębionych badań o charakterze interdyscyplinarnym przy wykorzystaniu dorobku archiwistyki i metod nauk prawnych.

MAREK KONSTANKIEWICZ

ORCID [0000-0001-6526-6908](https://orcid.org/0000-0001-6526-6908)

mkonstan@hektor.umcs.lublin.pl

(Maria Curie-Skłodowska University in Lublin)

DEVELOPMENT OF THE LEGAL BASIS FOR ARCHIVAL ACTIVITY IN POLAND AT THE TURN OF THE 20TH AND 21ST CENTURY

Keywords: archival activity, archival materials, law on archives, 20th and 21st century

Abstract

The legal basis for archival activity in Poland is established by the Act of 14 July 1983 on National Archival Resources and Archives, which has undergone numerous, albeit fragmentary, amendments. Regulations regarding protection of cultural assets are also of significant importance in this respect. The changes in Polish archival law resulted from systemic transformation after 1989, including reconstruction of the legal system and structures of public administration. The law still takes the growing importance of private entities in all spheres of social life into account only in a very limited extent. On the other hand, the spread of information technologies had a significant impact on the principles of shaping the growing archival stock and in the area of access resulted in taking digitalization of archival materials into account. The issue of access to archival materials fits into the current line of regulations establishing rights of access to public information and re-use of public sector information. This is related to changes in the models of participation in social, cultural and scientific life or contacts with the authorities, influenced by the development of technology. At the same time, it raises new challenges related to the protection of privacy and personal data, especially in the context of European Union regulations in this area. A complex body of legal norms contained in numerous interconnected legal acts is a significant professional challenge for archivists. It also affects the situation of users of archives by determining which documents are to be preserved as archival materials and to what extent, and on what terms they will be accessible. This justifies the need to carry out interdisciplinary in-depth research on archival law, using the expertise of archival science and legal sciences methods.

Wprowadzenie

Działalność archiwalna to całokształt wykonywanych przez archiwa czynności, takich jak gromadzenie, przechowywanie, zabezpieczanie, opracowywanie i udostępnianie materiałów archiwalnych. Ich przedmiotem są archiwalia, czyli dokumentacja bez względu na jej postać fizyczną, mająca znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej i z tego powodu przechowywana wiecześnie. Wartość informacyjna materiałów archiwalnych powoduje z jednej strony potrzebę otoczenia ich szczególną ochroną, z drugiej zaś umożliwienia wykorzystywania ich zarówno dla naukowego poznawania przeszłości, jak i zaspokajania innych potrzeb – administracyjnych, edukacyjnych, kulturalnych.

W realizacji tych zadań należy uwzględnić treść norm prawa powszechnie obowiązującego, z których wynikają określone prawa i obowiązki archiwistów, wytwórców materiałów archiwalnych albo osób korzystających z tych ostatnich. Prawo daje niezbędne podstawy do wszelkich aktywności archiwów (szczególnie tych będących podmiotami publicznymi), a zwłaszcza upoważnia je do podejmowania działań o charakterze władczym, takich jak ostateczne rozstrzygnięcie o archiwalnej kwalifikacji dokumentacji czy też reglamentowanie dostępu do archiwaliów. Regulacje te powinny mieć tak ukształtowaną treść, by jak najlepiej w świetle ustaleń teorii i metodyki archiwalnej służyć zabezpieczeniu materiałów archiwalnych oraz zapewnieniu dostępności do nich. Zarazem ich interpretacja wymaga odwołania się zarówno do dorobku naukowego archiwistyki, jak i prawoznawstwa.

Celem artykułu jest nakreślenie syntetycznego obrazu aktualnego stanu (w dniu 31 grudnia 2019 r.) prawnych podstaw działalności archiwalnej w Polsce oraz przekształceń, jakim ulegały one na przełomie XX i XXI w., ze wskazaniem ich najważniejszych kierunków i determinantów¹. Są to bardzo istotne uwarunkowania działania archiwów i sytuacji osób korzystających z ich zasobu. Z tego względu, ale też z racji dużej dynamiki zmian legislacyjnych, wymagają one pogłębionych badań prowadzonych w sposób ciągły i z równoczesnym stosowaniem metod nauk prawnych oraz ustaleń archiwistyki. Rozważania oparto na analizie aktów prawa powszechnie obowiązującego, których znaczna liczba, choć w bardzo różnych zakresach, dotyczy prowadzenia działalności archiwalnej. Wykorzystano również ustalenia literatury przedmiotu.

Należy zauważyć, że istotne dla działalności archiwalnej treści zawarte są w obecnie obowiązującej Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r. W jej art. 73 ustanowiono wolność badań naukowych, korzystania z dóbr kultury, a także nauczania i twórczości artystycznej, w art. 6 zaś nałożono na władze publiczne obowiązek zapewnienia odpowiednich warunków do upowszechniania i rów-

¹ Jako próba jeszcze bardziej syntetycznego ujęcia tematu, zob.: W. Pęksa, *Prawo archiwalne – wprowadzenie do zagadnienia*, [w:] *Prawo archiwalne. Stan aktualny i perspektywy zmian*, red. H. Robótka, Toruń 2007, s. 17–30.

nego dostępu do dóbr kultury. Korzystanie z tych wolności wiąże się z dostępem do materiałów archiwalnych, do czego niezbędne jest funkcjonowanie instytucji wyspecjalizowanych w ich odpowiednim gromadzeniu, ochronie, opracowywaniu i udostępnianiu². Ponadto uregulowania konstytucyjne, odnosząc się do niektórych rodzajów archiwaliów, ustanawiają prawo obywatela do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne (art. 61 Konstytucji) czy też prawo każdej osoby fizycznej do dostępu do dotyczących jej urzędowych dokumentów i zbiorów danych, a także do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą (art. 51 Konstytucji).

Podstawowym aktem prawa rangi ustawowej regulującym wykonywanie działalności archiwalnej w Polsce jest ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach, dalej określana jako ustawa archiwalna³. Weszła ona w życie 1 stycznia 1984 r. i od tamtej pory jej przepisy tworzą formalne fundamenty działania archiwów, w tym administracji archiwalnej, czyli naczelnego dyrektora archiwów państwowych oraz dyrektorów archiwów państwowych.

Łącznie od 1989 r. do końca 2019 r. ustawa archiwalna była nowelizowana 43 razy. Z jej pierwotnego tekstu, liczącego 60 artykułów, w niezmienionej postaci obowiązuje jedynie 12. Pozostałe zmodyfikowano i to czasem wielokrotnie, niektóre uchylono, aktualny tekst ustawy poszerzony jest o 56 nowych artykułów. Najbardziej rozległa była nowelizacja z 2 marca 2007 r., obejmująca m.in. przepisy o ochronie archiwaliów, określające status większości kategorii podmiotów prowadzących działalność w zakresie państwowego zasobu archiwalnego, udostępnianie tego zasobu oraz oddziaływania administracji archiwalnej na niepaństwowy zasób archiwalny⁴. W roku 2015 doszło do bardzo istotnych zmian przepisów dotyczących oddziaływania administracji archiwalnej na podmioty publiczne, ale też prywatne⁵, w 2016 r. zaś przebudowie uległy ure-

² M. Chmaj, *Konstytucyjne podstawy ochrony dóbr kultury*, [w:] *Prawna ochrona dóbr kultury*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009, s. 26–33; J. Sobczak, *Wolność korzystania z dóbr kultury – standardy europejskie i konstytucyjna rzeczywistość polska*, [w:] *ibidem*, s. 7–25.

³ T.j.: Dz.U. 2019, poz. 553, z późn. zm. Artykuły cytowane w tekście bez bliższego określenia są artykułami tej właśnie ustawy. Całościowe omówienie jej treści, z uwzględnieniem zmian do niej wchodzących w życie 16 czerwca 2016 r.: M. Konstankiewicz, A. Niewęglowski, *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*, Warszawa 2016. Pewną aktualność w aspekcie stanu prawnego zachowuje publikacja: R. Galuba, *Archiwa państwowe w latach 1918–2011. Podstawy prawne działalności*, Poznań 2012.

⁴ Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy – Kodeks pracy (Dz.U. 2007, nr 64, poz. 426).

⁵ Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2015, poz. 566). M. Konstankiewicz, *Zmiany w ustawie z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wchodzące w życie od 1 listopada 2015 r.*, „Archiwista Polski” 2015, nr 3, s. 7–22.

gulowania dostępu do państwowego zasobu archiwalnego⁶. W 2019 r. nastąpiło z kolei dostosowanie przepisów ustawy archiwalnej do nowego europejskiego systemu prawnej ochrony danych osobowych⁷.

Oprócz wielu innych nowelizacji o charakterze merytorycznym ustawa archiwalna poddawana była także modyfikacjom niezwiązanym bezpośrednio z istotą działania archiwów, a wynikających z konieczności dostosowania jej do ustawowych regulacji najróżniejszych obszarów życia społecznego. Stosunkowo duża liczba tego typu zmian wynika z istnienia bardzo licznych powiązań regulacji dotyczących działalności archiwalnej z całym korpusem prawa powszechnie obowiązującego i ścisłych związków tej problematyki z działaniem bardzo różnych podmiotów. Odrębną grupę stanowią liczne nowelizacje z lat 2002–2018, które polegały na dodaniu do niej, a następnie wielokrotnym modyfikowaniu przepisów dotyczących postępowania z dokumentacją osobową i placową pracodawców o czasowym okresie przechowywania, w tym także prowadzenia działalności gospodarczej mającej za przedmiot jej przechowywanie. Nie traktują one wprost o materiałach archiwalnych, a jedynie o dokumentacji, która potencjalnie może być do nich jednakowoż zakwalifikowana⁸.

W stanie prawnym obowiązującym do końca 1983 r. status prawny materiałów archiwalnych w pewnej części był uregulowany przez ustawodawstwo dotyczące ochrony zabytków. W swym pierwotnym brzmieniu ustawa archiwalna kompleksowo normowała ochronę archiwaliów, całkowicie wyłączając tę kwestię z zakresu ówczesnie obowiązującej ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach⁹. Z czasem nastąpił częściowy odwrót od przyjętego rozwiązania i obecnie obowiązująca ustawa z 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprost odnosi się do materiałów archiwalnych w zakresie prowadzenia krajowego rejestru utraconych dóbr kultury oraz Listy Skarbów Dziedzictwa, w latach 2004–2017 zaś dotyczyło to także restytucji archiwaliów nielegalnie wyprawionych z terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej. Do

⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (Dz.U. 2016, poz. 352). M. Konstankiewicz, *Zmiany w ustawie z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach dotyczące udostępniania materiałów archiwalnych wchodzące w życie 16 czerwca 2016 r.*, „Archiwista Polski” 2016, nr 3, s. 5–20.

⁷ Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. 2019, poz. 730).

⁸ Ogół zmian z l. 1989–2010 dotyczących działalności archiwalnej przedstawia Marek Konstankiewicz, idem, *Trzydzieści lat obowiązywania ustawy z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Archiwista Polski” 2014, nr 2, s. 61–69.

⁹ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach (Dz.U. 1962, nr 10, poz. 48). Porównania ustawy archiwalnej z regulacjami dotyczącymi ochrony zabytków, a odnoszącymi się wcześniej również do archiwaliów dokonał Władysław Stępiak, idem, *Archiwalia w polskim systemie prawnym ochrony dóbr kultury*, „Archeion” 1987, t. 82, s. 68–75.

tej koncepcji legislacyjnej nawiązano, rozciągając również na materiały archiwalne przepisy ustawodawstwa o rzeczach znalezionych (w 2015 r.) i o restytucji narodowych dóbr kultury (2017 r.).

Należy podkreślić, że podstawy prawne działalności archiwalnej zawarte są także w wielu innych regulacjach – m.in. dotyczących dostępu do informacji publicznej, ponownego wykorzystania informacji sektora publicznego i ochrony danych osobowych. Oprócz tego istnieją bliskie związki z regulacjami odnoszącymi się do pokrewnych archiwom instytucji pamięci, takich jak biblioteki i muzea.

Zasób archiwalny jako przedmiot regulacji prawnej

Głównym założeniem ustawy archiwalnej z 1983 r. było objęcie ochroną prawną wszystkich archiwaliów, bez względu na to, czyją stanowią własność, poprzez uznanie ich za narodowy zasób archiwalny. W definicji ustawowej materiałów archiwalnych składających się na ten ostatni (art. 1) wskazano, że jest nimi dokumentacja powstała w przeszłości oraz powstająca współcześnie, bez względu na formę wytworzenia, która ma znaczenie jako źródło informacji o wartości historycznej. Tę nawiązującą do rozumienia źródła historycznego definicję legalną należy uznać za sformułowaną bardzo perspektywicznie. Zastosowanie w niej otwartego wyliczenia form dokumentacji pozwoliło uwzględnić późniejszy przyrost archiwaliów mających postać elektroniczną. Z tego względu dodanie do niej odesłania do definicji dokumentu elektronicznego, zawartej w ustawie z 2005 r. o informatyzacji podmiotów publicznych, miało znaczenie bardziej porządkowe¹⁰.

Wartość historyczna materiałów archiwalnych jako źródeł informacji o przeszłości stanowi uzasadnienie dla sformułowanego w art. 3 ustawy archiwalnej nakazu ich wieczystego przechowywania. Zainteresowanie przeszłością, a więc także źródłami pozwalającymi ją poznawać, ma charakter stosunkowo trwały i nie maleje z upływem czasu. Ponadto możliwość weryfikowania w toku dyskusji naukowej twierdzeń na temat przeszłości formułowanych przez historyków wymaga zapewnienia dostępu do źródeł, na których te twierdzenia były opierane.

W przepisach ustawy archiwalnej (art. 2) został ustanowiony podział narodowego zasobu archiwalnego według kryterium własnościowego na dwie części. Pierwszą stanowi państwowy zasób archiwalny, na który składają się materiały archiwalne będące własnością Skarbu Państwa, jednostek samorządu terytorialnego oraz państwowych i samorządowych, osób prawnych¹¹. Doniosłe znaczenie

¹⁰ Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz.U. 2005, nr 64, poz. 565).

¹¹ H. Niestrój, *Zasób archiwalny*, [w:] *Zasada zespolowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały*, red. E. Rosowska, Warszawa 2017, s. 39–40. Podniesiono tam wątpliwość, czy pojęcie narodowego zasobu archiwalnego obejmuje należące w myśl art. 15 ust. 1 pkt 2 do państwo-

miało objęcie zakresem państwowego zasobu archiwalnego dokumentacji wytwarzanej przez samorząd terytorialny, choć dokonano tego dopiero w 1998 r., podczas gdy reaktywacja samorządu terytorialnego na szczeblu gmin nastąpiła już w 1990 r.¹² Druga ze wspomnianych części to niepaństwowy zasób archiwalny, czyli archiwalia znajdujące się w rękach podmiotów prywatnych, a więc podmiotów innych niż publiczne (przedsiębiorcy, stowarzyszenia, kościoły, partie polityczne itp., czy wreszcie rodziny i pojedyncze osoby fizyczne).

Warto podkreślić, że regulacje odnoszące się do państwowego zasobu archiwalnego, określające ustrój podmiotów nim zarządzających oraz zasady jego kształtowania, ochrony i udostępniania, cechują się dużo wyższym poziomem szczegółowości i rygorystyczności w porównaniu do tych traktujących o zasobie niepaństwowym. Wynika to z faktu, iż materiały archiwalne stanowią majątek publiczny, a także istotne narzędzie służące wykonywaniu władzy publicznej i bezpieczeństwu obrotu prawnego. W przeważającej mierze właściwe unormowania należą do prawa administracyjnego.

Tymczasem podmioty, będące właścicielami niepaństwowego zasobu archiwalnego, są adresatami stosunkowo nielicznych regulacji, które pozostawiają im relatywnie duży obszar autonomii w kształtowaniu zasad postępowania z archiwaliami będącymi ich własnością. Dla działania archiwów prywatnych nader istotne są aspekty własnościowe będące domeną prawa cywilnego. Ustawa archiwalna daje podstawy do wpływania przez władze publiczne na postępowanie z prywatnymi archiwaliami, w celu zapewnienia ich ochrony jako świadectw przeszłości, lecz zakres tych ingerencji i sposób ich dokonywania nie powinien naruszać istoty chronionego konstytucyjnie prawa własności¹³.

Status prawny archiwów

W przepisach ustawy archiwalnej został zamieszczony katalog instytucji publicznych upoważnionych do administrowania państwowym zasobem archiwalnym (art. 22). Wyliczone w nim archiwa państwowe, archiwa wyodrębnione i archiwa zakładowe tworzą państwową sieć archiwalną. Zarazem brakuje pod-

wego zasobu archiwalnego materiały wytworzone przez administracje państw obcych, w szczególności zaborczych. Wydaje się, że archiwalia te mieszczą się jednak we wskazanej w art. 1 kategorii źródeł informacji o rozwoju życia społecznego i gospodarczego, o działalności organizacji o charakterze politycznym, społecznym i gospodarczym, zawodowym i wyznaniowym, o organizacji i rozwoju nauki, kultury i sztuki.

¹² Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa (Dz.U. 1998, nr 106, poz. 668).

¹³ Newralgiczną problematykę zawikłania stosunków własnościowych w zasobie archiwalnym sygnalizują: D. Grot, *Prywatne zbiory archiwalne w sferze publicznej: wczoraj – dziś – jutro*, [w:] *Własność a dobra kultury*, red. G. Czubek, P. Kosiewski, Warszawa 2006, s. 49–55, oraz W. Stępnia, *Archiwalia ze zbiorów prywatnych w archiwach państwowych. Czy możliwa jest ich reprivatyzacja*, [w:] *ibidem*, s. 153–159.

staw prawnych do koordynowania czy choćby kontrolowania działalności tej ostatniej przez jakikolwiek organ, pomijając uprawnienia kontrolne archiwów państwowych wobec archiwów zakładowych. Poza państwową siecią archiwalną ustawodawca ulokował jednostki organizacyjne posiadające powierzony zasób archiwalny oraz państwowe i samorządowe biblioteki i muzea. Na mocy przepisów odrębnych ustaw wykonywanie zadań w zakresie państwowego zasobu archiwalnego przypisano FilMOTECE Narodowej (obecnie FilMOTEKA Narodowa – Instytut Audiowizualny) i filMOTEKOM regionalnym (w 2005 r.) oraz Krajowej Radzie Komorniczej (w 2006 r.)¹⁴.

W dotychczasowym okresie obowiązywania ustawy archiwalnej zmieniało się podporządkowanie resortowe spraw archiwalnych. W swym pierwotnym brzmieniu ustawa ta jako właściwego w sprawach archiwów wskazywała ministra nauki, szkolnictwa wyższego i techniki, który od 1 stycznia 1985 r. zmienił nazwę na minister nauki i szkolnictwa wyższego. Od 24 października 1987 r. odnośne kompetencje przeniesiono na ministra edukacji narodowej, do czego przepisy ustawy archiwalnej zostały dostosowane dopiero w jej nowelizacji z 1996 r. W pierwotnej wersji ustawy z 1997 r. o działach administracji rządowej sprawy archiwów lokowano w dziale „szkolnictwo wyższe”, lecz już w jej nowelizacji z 1999 r. przeniesiono je do działu „kultura i ochrona dziedzictwa narodowego” (w którym pozostają do dzisiaj), przy czym znów przepisy ustawy archiwalnej ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego uwzględniają dopiero od 2000 r.¹⁵ Ponadto zmieniany był tryb powoływania naczelnego dyrektora archiwów państwowych oraz rozporządzenie określające szczegółowy zakres jego działania¹⁶.

¹⁴ Odpowiednio: art. 28 ustawy z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 597, z późn. zm.) oraz art. 37b ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 1309, z późn. zm.), który od 1 stycznia 2019 r. został zastąpiony przez art. 164 ustawy z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. 2018, poz. 771, z późn. zm.).

¹⁵ Ustawa z dnia 3 grudnia 1984 r. o utworzeniu Komitetu do Spraw Nauki i Postępu Technicznego przy Radzie Ministrów oraz Urzędu Postępu Naukowo-Technicznego i Wdrożeń (Dz.U. 1984, nr 55, poz. 280). Ustawa z dnia 23 października 1987 r. o utworzeniu urzędu Ministra Edukacji Narodowej (Dz.U. 1987, nr 33, poz. 178). Ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. 1996, nr 156, poz. 775). Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. 1997, nr 141, poz. 943). Ustawa z dnia 24 lipca 1999 r. o zmianie ustawy o działach administracji rządowej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 1999, nr 70, poz. 778). Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2000, nr 48, poz. 546).

¹⁶ Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o przeprowadzaniu konkursów na stanowiska kierowników centralnych urzędów administracji rządowej, prezesów agencji państwowych oraz prezesów zarządów państwowych funduszy celowych (Dz.U. 2005, nr 163, poz. 1362). Ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. o państwowym zasobie kadrowym i wysokich stanowiskach państwowych (Dz.U. 2006, nr 170, poz. 1217). Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz.U. 2008, nr 227, poz. 1505). Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2018 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (Dz.U. 2018, poz. 1566).

Newralgiczne ogniwa dla narastania państwowego zasobu archiwalnego stanowią archiwa zakładowe. Funkcjonują one jako komórki organizacyjne podmiotów publicznych, czasowo przechowują wytworzoną w nich dokumentację, która później, stosownie do jej kwalifikacji archiwalnej, podlega przekazaniu do archiwów państwowych lub brakowaniu. W 2007 r. dopuszczono funkcjonowanie w instytucjach więcej niż jednego archiwum zakładowego, w 2015 r. zaś rozbudowano regulacje na ten temat oraz doprecyzowano katalog zadań kierowników tych jednostek organizacyjnych, w których archiwa zakładowe zostały utworzone. W toku nowelizowania ustawy archiwalnej pogłębiło się zróżnicowanie statusu archiwów zakładowych, gdyż obok pierwotnie wyróżnionych archiwów szkół wyższych pojawiły się odrębności dla archiwów zakładowych ministerstw, urzędów jednostek samorządu terytorialnego, urzędów zespolonej administracji rządowej oraz jednostek publicznej radiofonii i telewizji¹⁷.

Od samego początku obowiązywania ustawy archiwalnej specyficzny status miały archiwa wyodrębnione (pierwotnie archiwa państwowe wyodrębnione). Są one niezależne od naczelnego dyrektora archiwów państwowych i niemal wszystkie (wyjątkiem jest tu częściowo Instytut Pamięci Narodowej) są w istocie archiwami bieżącymi państwowych organów i instytucji (a więc czasowo przechowują ich własny zasób). Dotyczą ich istotne odmienności w zasadach kształtowania i udostępniania zasobu oraz ograniczenia w przekazywaniu materiałów archiwalnych do archiwów państwowych. W odrębnych ustawach określono zasób przechowywany przez archiwum Instytut Pamięci Narodowej – Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu oraz tryb jego gromadzenia i udostępniania¹⁸.

Z tworzeniem i przekształcaniem archiwów wyodrębnionych wiąże się największa liczba nowelizacji ustawy archiwalnej. W jej pierwotnym brzmieniu przewidywano istnienie pięciu tego rodzaju archiwów, co i tak stanowiło przyrost w stosunku do przepisów wcześniejszych. Obecnie jest to 14 kategorii archiwów, a niekiedy całych sieci archiwalnych (jak przykładowo sieć archiwów wojskowych). Ponadto w latach 2007–2015 istniała jeszcze kategoria archiwów wyodrębnionych komórek do spraw obronnych w państwowych i w samorządowych jednostkach organizacyjnych. Skutkiem tego państwowym zasobem ar-

¹⁷ Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. [...] (Dz.U. 2007, nr 64, poz. 426). Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. [...] (Dz.U. 2015, poz. 566). M. Konstankiewicz, *Status archiwum bieżącego we współczesnym polskim prawie archiwalnym*, [w:] *Zarządzanie dokumentacją, archiwistyka i... koty. Księga jubileuszowa Profesor Haliny Robótki*, red. R. Degen, M. Jabłońska, W.K. Roman, Warszawa 2016, s. 95 i 100–104; K. Peplowska, *Archiwa bieżące w świetle prawa*, [w:] *Archiwa bieżące. Zagadnienia teoretyczne i praktyczne rozwiązania*, red. M. Jabłońska, Toruń 2015, s. 38–47.

¹⁸ Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 2032, z późn. zm.). Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 430, z późn. zm.).

chiwalnym obecnie administrują bardzo liczne i całkowicie samodzielne w tym zakresie organy¹⁹.

Materiały archiwalne stanowiące państwowy zasób archiwalny są przechowywane również w publicznych bibliotekach i muzeach, co wynika z trudności w rozgraniczaniu dokumentacji bibliotecznej i obiektów muzealnych od archiwaliów oraz przypadków przejmowania ich w przeszłości przez te instytucje. W imię zasady poszanowania historycznie narosłego zasobu archiwalnego w ustawie archiwalnej usankcjonowano taki stan rzeczy, jednocześnie zobowiązując biblioteki i muzea do stosowania ogólnych zasad postępowania z archiwaliami (art. 39). Z przyjętym rozwiązaniem w pewnej tylko części skoordynowano uchwalone w 1996 r. i 1997 r. przepisy ustaw o muzeach i bibliotekach, co powoduje, że status prawny archiwaliów przechowywanych w tych instytucjach stał się dość złożony²⁰.

Ustawa archiwalna w nader ograniczonym stopniu określa ustrój archiwów prywatnych, czyli prowadzonych przez niepaństwowe jednostki organizacyjne. Z całokształtu jej uregulowań wynika, że archiwa te powinny mieć zasadniczo charakter archiwów własnych – mogą przechowywać materiały wytworzone i narosłe w danym podmiocie, choć dopuszczono możliwość gromadzenia w nich archiwaliów wytworzonych przez osoby fizyczne. W ostatnim czasie w archiwistyce dostrzeżono znaczenie archiwów społecznych, czyli działalności organizacji pozarządowych lub nieformalnych grup osób polegającej na gromadzeniu, opracowywaniu i udostępnianiu archiwaliów, które nie zostały wytworzone przez te podmioty w toku ich działalności, a więc materiałów proweniencyjnie obcych. Przepisy ustawy archiwalnej ograniczające możliwość przenoszenia własności materiałów archiwalnych wytworzonych przez instytucje, stanowiącym tym samym pewną barierę formalną dla działalności archiwów społecznych, nie uwzględniają w pełni ich potencjału w ogólnym modelu zabezpieczania archiwaliów podmiotów prywatnych²¹.

Podkreślenia wymaga fakt, że regulując zadania archiwów i tym samym dotykając skomplikowanej kwestii rozmieszczenia zasobu archiwalnego autorzy pierwotnego tekstu ustawy archiwalnej w jej art. 25 odwołali się do zasady poszanowania historycznie narosłego zasobu archiwalnego. Respektowana jest ona w przepisach określających zasób archiwów państwowych o charakterze centralnym, archiwów państwowych o charakterze terenowym, niektórych archiwów wyodrębnionych, archiwów zakładowych, bibliotek i muzeów, a także archiwów podmiotów prywatnych²².

¹⁹ Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. [...] (Dz.U. 2015, poz. 566).

²⁰ Odpowiednio: ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 917) oraz ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1479).

²¹ M. Konstankiewicz, *Regulacje polskiego prawa archiwalnego dotyczące archiwaliów prywatnych*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2016, t. 13, s. 339.

²² M. Konstankiewicz, A. Niewęglowski, *Narodowy zasób archiwalny...*, s. 367–368.

Ochrona materiałów archiwalnych

Materiały archiwalne będące dobrami kultury stanowią jednocześnie źródła historyczne, mające nieprzemijającą wartość dla poznawania przeszłości i możliwości weryfikacji twierdzeń na jej temat. Ustawowy wymóg wieczystego przechowywania archiwaliów (art. 3) oznacza w pierwszym rzędzie zakaz ich niszczenia. W istocie wyłącza to jeden z atrybutów prawa własności, jakim jest *ius abutendi* – prawo właściciela do takiego dysponowania rzeczą, które prowadzi do jej zaniedbania, zużycia lub zniszczenia²³. Po drugie, związana jest z tym powinność podejmowania działań zmierzających do ochrony substancji archiwaliów i ich wartości informacyjnej. W art. 12 na podmioty instytucjonalne zarówno na publiczne, jak i prywatne został nałożony ustawowy obowiązek zapewnienia materiałom archiwalnym odpowiednich warunków przechowywania, koniecznej konserwacji, ewidencjonowania oraz ochrony przed zniszczeniem, uszkodzeniem lub utratą. Jego wykonanie zabezpieczono sankcją karną (art. 52), w roku 2007 zaś uzupełniono ją o możliwość czasowego przymusowego przeniesienia archiwaliów do archiwum państwowego, jeśli znajdują się one w stanie zagrożenia²⁴.

Od 1983 r. nie zmienił się zakres ograniczeń w przenoszeniu własności materiałów archiwalnych. W największym stopniu dotyczą one państwowego zasobu archiwalnego, gdyż zbywanie jego składników jest całkowicie zakazane. Własność archiwaliów wytworzonych przez podmioty prywatne o charakterze instytucjonalnym może być przenoszona jedynie na rzecz Skarbu Państwa. Natomiast archiwalia wytworzone przez osoby fizyczne mogą być sprzedawane z uwzględnieniem jednak przysługującego archiwom państwowym i wyodrębnionym prawa pierwokupu²⁵.

Innym narzędziem ochrony prawnej archiwaliów jest reglamentacja ich wywozu za granicę, który jest dopuszczalny jedynie po uzyskaniu zezwolenia naczelnego dyrektora archiwów państwowych (art. 14), co zabezpieczono sankcjami karnymi (art. 53 i 54). W prawie Unii Europejskiej został uregulowany wywóz materiałów archiwalnych po za jej granice oraz zasady odzyskiwania (restytucji) archiwaliów, które zostały nielegalnie przemieszczone na terytorium innego państwa członkowskiego²⁶.

²³ Ibidem, s. 480–481.

²⁴ Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. [...] (Dz.U. 2007, nr 64, poz. 426).

²⁵ M. Konstankiewicz, A. Niewęglowski, *Narodowy zasób archiwalny...*, s. 128–132, 135–152. Szerzej: A. Niewęglowski, *Obrót materiałami archiwalnymi – zagadnienia wybrane*, „Archeion” 2014, t. 115, s. 45–72.

²⁶ Rozporządzenie 116/2009 – rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE seria L 2009, nr 39, s. 1). Dyrektywa Rady 93/7/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego (Dz.Urz. UE seria L 1993, nr 74, s. 74) zastąpiona przez obecnie obowiązującą dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE

Stosunkowo nowym wyzwaniem jest zmierzenie się z konsekwencjami rozbudowy, szczególnie w prawie Unii Europejskiej, regulacji chroniących dane osobowe. Unormowania te przyznają osobom, których dane dotyczą wielu uprawnień pozwalających wpływać na przetwarzanie, w tym na usuwanie tych danych (w tym tzw. prawo do bycia zapomnianym)²⁷. Prawo każdego do żądania sprostowania oraz usunięcia informacji nieprawdziwych, niepełnych lub zebranych w sposób sprzeczny z ustawą wynika także z art. 51 ust. 4 Konstytucji RP.

Podjęte próby pogodzenia tych mających charakter powszechny uprawnień z potrzebą zachowania nienaruszonej treści i postaci materiałów archiwalnych są jednym z większych wyzwań stojących przed dzisiejszym prawodawcą. W dodanym w 2019 r. do ustawy archiwalnej art. 22b ust. 1 i 2 ograniczono w archiwach państwowych, archiwach wyodrębnionych, jednostkach organizacyjnych posiadających powierzony zasób archiwalny oraz w bibliotekach i muzeach przechowujących państwowy zasób archiwalny stosowanie prawa do sprostowania danych, wynikającego z art. 16 rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych. Ograniczenie to polega na tym, że przetwarzający jedynie przyjmują od osoby, której dane dotyczą pisemne sprostowanie lub uzupełnienie dotyczące jej danych osobowych, nie dokonując zarazem ingerencji w materiały archiwalne. Sprostowania lub uzupełnienia przyjęte w tym trybie są przechowywane i udostępniane odrębnie od materiałów archiwalnych, a informację o ich wniesieniu zamieszcza się w odpowiednich środkach ewidencyjnych. Wcześniej, bo od 2007 r. art. 35b ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej umożliwia dołączanie do zasobu archiwalnego sprostowań pochodzących od osób, których dotyczą materiały²⁸.

Kwestie ochrony prawnej materiałów archiwalnych są także przedmiotem innych regulacji ustawowych. Sposób postępowania w wypadku znalezienia archiwaliów, w tym obowiązki i uprawnienia ich znalazcy, określa ustawa z 2015 r. o rzeczach znalezionych, o własności zaś takich obiektów rozstrzygają znoweli-

z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 1024/2012 (wersja przekształcona: Dz.Urz. UE seria L 2014, nr 159, s. 1). Przepisy tej ostatniej implementuje ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1591). Szerzej: S. Strykowska, *Problematyka ochrony dóbr kultury w prawie Unii Europejskiej*, „Archiwista Polski” 2017, nr 1–2, s. 48–51.

²⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.Urz. UE seria L 2016, nr 119, s. 1).

²⁸ Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. [...] (Dz.U. 2019, poz. 730). Zmiany do ustawy z 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu wprowadzone przez ustawę z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (Dz.U. 2006, nr 218, poz. 1592).

zowane przez nią przepisy kodeksu cywilnego²⁹. Prowadzenie krajowego rejestru utraconych dóbr kultury, będącego narzędziem ochrony praw właściciela m.in. archiwaliów, które są przedmiotem określonych czynów zabronionych, uregulowano w znowelizowanej w 2015 r. ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³⁰. W tej ostatniej pojawiła się również w roku 2016 instytucja prawna Listy Skarbów Dziedzictwa, na którą mogą być wpisywane także materiały archiwalne³¹. Wreszcie do materiałów archiwalnych odnoszą się wprost przepisy ustawy z 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury. Uregulowano w niej tryb restytucji dóbr kultury wyprowadzonych z terytorium Polski, zwrot dóbr kultury znajdujących się na obszarze Rzeczypospolitej dokonywany na podstawie prawa Unii Europejskiej lub umów międzynarodowych, ale także wprowadzono pewne dodatkowe odmienności w statusie dóbr kultury ze zbiorów publicznych i kościelnych³².

Ochronę materiałów archiwalnych w warunkach konfliktu zbrojnego kompleksowo reguluje konwencja z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, której zasady zostały później rozbudowane w związku z doświadczeniami konfliktów końca XX w. Normy tego rodzaju regulacji międzynarodowych są uwzględniane w odpowiedni sposób w treści prawa wewnętrznego Polski jako strony tych umów³³.

Kształtowanie państwowego zasobu archiwalnego

Istotnym elementem działalności archiwalnej jest podejmowanie działań ukierunkowanych na trwałe zabezpieczenie części powstającej współcześnie dokumentacji, uważanej za wartą wieczystego przechowywania, z myślą o przy-

²⁹ Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 908) oraz art. 187 par. 2 i art. 189 ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2019, poz. 1145). A. Niewęglowski, *Nowa ustawa o rzeczach znalezionych i jej znaczenie dla prawa archiwalnego*, „Archiwista Polski” 2015, nr 3, s. 24–31.

³⁰ Art. 24a–24f ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 2067, z późn. zm.). A. Niewęglowski, *Nowa ustawa...*, s. 31–35.

³¹ Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz.U. 2016, poz. 1330, z późn. zm.).

³² Ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1591).

³³ Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. 1957, nr 46, poz. 212). Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. 2012, poz. 248). Przykładami uwzględnienia tych regulacji w prawie krajowym są art. 208 ust. 4 pkt 2 i 3 oraz art. 218 ustawy z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1541) oraz art. 122 par. 1, art. 125 i art. 126 par. 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 1600, z późn. zm.).

szłych potrzebach poznawania przeszłości. Realizacja przez archiwa tej funkcji przesądza w dużym stopniu o tym, jakie materiały archiwalne będą w nich przechowywane i tym samym, jakim zestawem źródeł archiwalnych dysponują i dysponować będą historycy.

Model prawnej regulacji kształtowania zasobu archiwalnego narastającego w instytucjach publicznych ustanowiony w ustawie archiwalnej podlegał pewnym modyfikacjom, jednakowoż nie zmieniającym jego istoty. Zakres stosowania tych działań zrazu obejmował tylko państwowe organy i jednostki organizacyjne, od roku 1999 zaś został rozszerzony na samorząd terytorialny i jego jednostki organizacyjne. Od początku ustawa upoważniała administrację archiwalną do ingerowania we wprowadzanie normatywów kancelaryjno-archiwalnych oraz do podejmowania działań kontrolnych, nadzorowania brakowania dokumentacji, a wreszcie przejmowania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych. Są to jednocześnie uprawnienia, których wykonywanie istotnie wpływa na zarządzanie dokumentacją narastającą w toku działalności odpowiednich podmiotów, a pośrednio na sprawność ich funkcjonowania. Tym samym problematyka ta należy do obszaru naukowej refleksji nad zarządzaniem dokumentacją.

Od samego początku istotna część regulacji z tego obszaru znajdowała się w aktach wykonawczych do ustawy archiwalnej. Obecnie wiodącą rolę odgrywa tu rozporządzenie z 2015 r., w którym określono m.in. szczegółowe kwestie związane z budową niektórych normatywów kancelaryjno-archiwalnych, trybem brakowania dokumentacji oraz przekazywaniem materiałów archiwalnych do archiwów państwowych³⁴.

Rozwój technologii informatycznych spowodował konieczność modyfikacji odnośnych przepisów i uwzględnienie coraz szerszego zjawiska narastania dokumentacji w postaci elektronicznej. W roku 2006 zostały wydane trzy rozporządzenia regulujące sposób postępowania w podmiotach publicznych z dokumentami elektronicznymi od momentu ich utworzenia lub otrzymania, poprzez przechowywanie aż po brakowanie lub przekazanie do archiwów państwowych³⁵. Po stosownej nowelizacji ustawy wydano w 2011 r. rozporządze-

³⁴ Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 246). Aktualny stan prawny uwzględnił Andrzej Regliński, idem, *Archiwizacja dokumentacji w jednostkach państwowych i samorządowych (po nowelizacji ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach)*, Wrocław 2016.

³⁵ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych (Dz.U. 2006, nr 206, poz. 1517). Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz.U. 2006, nr 206, poz. 1518). Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników

nie, które – pod nazwą elektronicznego zarządzania dokumentacją – uregulowało elektroniczną obiegi kancelaryjnego pism w urzędach obsługujących organy administracji rządowej zespolonej, jednostek samorządu terytorialnego oraz związków międzygminnych. W praktyce stało się ono nieformalnym wzorem dla innych urzędów i instytucji. Dopiero w 2015 r. w ustawie archiwalnej wskazano na elektroniczne zarządzanie dokumentacją jako na sposób realizacji obowiązku zapewnienia ewidencji, przechowywania oraz ochrony narastającej dokumentacji. Tak więc stosowanie rozwiązań wynikających z upowszechnienia się technologii informatycznych zostało pierwotnie unormowane w akcie prawnym stosunkowo niskiej rangi, a później pojawił się zapis ustawowy³⁶.

Jednym z działań podejmowanych przez archiwa państwowe, wiążącym się nierozdzielnie z problematyką prawną jest ich udział w ustanawianiu normatywów kancelaryjno-archiwalnych. Instrukcje kancelaryjne, wykazy akt i instrukcje archiwalne określają całościowo zasady, na jakich dokumentacja narasta i jest przechowywana u aktotwórcy – aż do wybrakowania lub przekazania do archiwum państwowego. W podmiotach publicznych normatywy takie są zasadniczo wprowadzane przez ich kierowników, jednakże przy współdziałaniu naczelnego dyrektora archiwów państwowych lub dyrektora archiwum państwowego (art. 6 ust. 2 i n.). Jednocześnie bardzo istotne jest precyzyjne ustalenie zakresu tego rodzaju ingerencji administracji archiwalnej. Mają one zagwarantować takie ukształtowanie treści normatywów, które najlepiej będą służyły zabezpieczeniu archiwaliów już w momencie ich powstawania i w czasie ich przechowywania przez aktotwórcę oraz zakwalifikowaniu określonych rodzajów dokumentacji do materiałów archiwalnych. Jednocześnie zapisy normatywów kancelaryjno-archiwalnych nie powinny ograniczać sprawności osiągania celów przez instytucje, które je stosują i być zgodne z zasadami ich funkcjonowania.

Pierwotnie regulacje dotyczące ustanawiania normatywów kancelaryjno-archiwalnych były rozdzielone pomiędzy przepisy ustawy archiwalnej i jej aktów wykonawczych. Nowelizacją z 2015 r. wprowadzono ustawowy katalog normatywów i jednolite zasady ich tworzenia przy współdziałaniu administracji archiwalnej i umożliwiono wydawanie wspólnych normatywów kancelaryjno-archiwalnych dla jednostek organizacyjnych podległych temu samemu organowi, co uznać należy za ważny krok umożliwiający ujednoczenie zasad działania kan-

danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych (Dz.U. 2006, nr 206, poz. 1519).

³⁶ Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz.U. 2011, nr 14, poz. 67; sprost. nr 27, poz. 140). Szerzej nt. tej regulacji: Ewa Perłakowska, [w:] G. Abgarowicz, E. Perłakowska, A. Prasał, *Procedury elektronicznego zarządzania dokumentacją w administracji*, Warszawa 2018, szczeg. s. 55–186; *Współczesna biurowość w administracji publicznej. Komentarz do instrukcji biurowej Prezesa Rady Ministrów z 2011 roku*, red. E. Gajewska, t. 4, Toruń 2013; D. Descours, E. Perłakowska, K. Schmidt, M. Madejczyk, [w:] *Dokumentacja elektroniczna w podmiotach publicznych*, red. G. Szpor, Warszawa 2013, s. 35–160.

celarii i archiwów bieżących różnych grup podmiotów publicznych, a w dalszej perspektywie ułatwiającym organizowanie ich wspólnej obsługi kancelaryjnej i archiwalnej³⁷.

Kluczowymi działaniami w obszarze kształtowania narastającego zasobu archiwalnego jest wydawanie przez organy administracji archiwalnej zezwoleń na brakowanie dokumentacji niearchiwalnej. Mechanizm ten umożliwia przekwalifikowanie do materiałów archiwalnych, a tym samym uznanie za wartą wieczystego przechowywania, każdego niemal rodzaju dokumentacji, która utraciła już swą bieżącą przydatność. Od 2015 r. przepis ustawowy (art. 5 ust. 1) wskazuje wprost przesłanki dopuszczalności brakowania dokumentacji, takie jak upływ obowiązkowych okresów jej przechowywania, utrata przez nią praktycznej przydatności oraz zgoda dyrektora archiwum państwowego lub innego właściwego organu³⁸.

W obszarze narastania państwowego zasobu archiwalnego funkcjonuje wiele innych regulacji, które bądź przypisują określonej w nich dokumentacji status materiałów archiwalnych, bądź też wskazują na odmienne tryby jej kwalifikowania. Liczba takich aktów prawnych w przeciągu ostatnich dekad systematycznie wzrastała i w roku 2011 było to 17 rozporządzeń wydanych na podstawie nie tylko ustawy archiwalnej, ale i innych aktów rangi ustawowej. Takie odmienne regulacje, w odpowiednim zakresie determinujące to, jakie materiały znajdują się w przyszłości w archiwach, dotyczą dokumentacji elektronicznej, geodezyjnej, powstającej w jednostkach publicznej radiofonii i telewizji, podczas wyborów powszechnych i referendum albo też akt spraw sądowych, dyscyplinarnych i kornicznych. Co znamienne, do wydawania tych rozporządzeń upoważniona jest całkiem liczna grupa organów (w 2011 r. było ich sześć), a jednocześnie ustawodawca stosunkowo rzadko zastrzega konieczność współdziałania z nimi naczelnego dyrektora archiwów państwowych, czy choćby ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, jako organów kompetentnych w sprawach archiwalnych. Powoduje to rozproszenie pomiędzy wiele organów odpowiedzialności za kwestie istotne dla obecnej i przyszłej zawartości zasobu archiwalnego i komplikuje stosowanie tych licznych regulacji w praktyce archiwalnej³⁹.

Efektom kilkakrotnie wzmiankowanej nowelizacji ustawy archiwalnej z 2015 r. jest wprowadzenie przepisów kompleksowo regulujących działania kontrolne wykonywane przez naczelnego dyrektora archiwów państwowych i archiwa państwowe (art. od 21a do 21d oraz art. 28 ust. 2 i 4). W jej ramach zo-

³⁷ Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. [...] (Dz.U. 2015, poz. 566).

³⁸ Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. [...] (Dz.U. 1998, nr 106, poz. 668). Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. [...] (Dz.U. 2015, poz. 566).

³⁹ M. Konstankiewicz, *Podstawy prawne archiwalnej selekcji dokumentacji (stan prawny z dnia 31 stycznia 2011 r.)*, [w:] *Dokumentacja masowa. Z problematyki kształtowania zasobu archiwalnego*, red. I. Mameczak-Gadkowska, K. Strykowski, Poznań 2012, s. 120–129.

stały rozbudowane też regulacje dotyczące postępowania z archiwaliami w sytuacji zaprzestania działalności przez podmiot, który je wytworzył (art. 5 ust. od 1a do 1g). Są one próbą odpowiedzi na wyzwania związane ze zjawiskiem rozproszenia archiwaliów pochodzących od jednego aktotwórcy, do którego dochodzi na skutek podziałów registratur i zasobów archiwów bieżących. Równocześnie, w przepisach wydanego w tym samym roku rozporządzenia, określono szczegółowe wymagania w zakresie przygotowania archiwaliów do przekazania do archiwum państwowego, co ma kluczowe znaczenie zarówno dla możliwości udostępniania tychże materiałów, jak i ich dalszego opracowywania⁴⁰.

Status niepaństwowego zasobu archiwalnego

Znaczącą część narodowego zasobu archiwalnego stanowią materiały znajdujące się w rękach podmiotów prywatnych, czyli nie zaliczanych do szeroko rozumianego sektora publicznego. Chodzi tu zarówno o archiwalia posiadane przez kościoły, partie polityczne, stowarzyszenia czy przedsiębiorstwa, które w rozumieniu ustawy archiwalnej stanowią ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny (art. 42), jak i materiały wytworzone i zgromadzone przez rodziny i pojedyncze osoby – zaliczone w ustawie do nieewidencjonowanego niepaństwowego zasobu archiwalnego (art. 46). Wszystkie one stanowią cenne źródła do poznania przeszłości, co uzasadnia możliwość podejmowania w tym obszarze ingerencji władz publicznych mających na celu zapewnienie przedmiotowym materiałom właściwej ochrony. Konieczne jest przy tym poszanowanie niezależności podmiotów prywatnych, w tym nienaruszanie istoty prawa własności, co jest wymogiem konstytucyjnym. Stąd też kwestie własnościowe są istotnym aspektem sytuacji archiwów prywatnych, oddziaływanie zaś na nie administracji archiwalnej odbywać się powinno z dużym udziałem środków niepaństwowych, a w tym mechanizmów wsparcia finansowego⁴¹.

Zapoczątkowane w 1989 r. przemiany spowodowały wzrost znaczenia materiałów archiwalnych wytwarzanych przez podmioty prywatne, w związku z wyraźnym zwiększeniem się roli tych ostatnich w życiu gospodarczym i we wszelkich innych sferach życia społecznego. Tymczasem odnoszące się do nich regulacje ustawy archiwalnej nadal mają zasadniczo postać taką, jaką otrzymały w roku 1983, a więc w zupełnie innej rzeczywistości ustrojowej. Godzi się jednak stwierdzić, że prywatni właściciele materiałów archiwalnych od samego początku mieli ustawowo zagwarantowaną swobodę w sprawach kwalifikowania swej dokumentacji do materiałów archiwalnych i ich udostępniania (art. 13 i 45

⁴⁰ Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. [...] (Dz.U. 2015, poz. 566). Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. [...] (Dz.U. 2015, poz. 246).

⁴¹ Zagadnienia te na szerszym tle przedstawia Artur R. Sypuła, idem, *Przegląd prawodawstwa światowego w zakresie przyjętych rozwiązań dotyczących postępowania z materiałami archiwalnymi proweniencji niepaństwowej*, „Archeion” 2014, t. 115, s. 111–152.

ust. 2). Cięży na nich jedynie ogólny obowiązek ochrony i ewidencjonowania archiwaliów oraz ograniczenia w obrocie nimi tudzież przekazywaniu i wywozie archiwaliów za granicę.

W latach 2006–2007, nowelizując ustawę archiwalną, zlikwidowano możliwości wypłacania wynagrodzenia za przekazanie archiwaliów proveniencji prywatnej do instytucji publicznych tudzież zniesiono instytucję rejestru, w którym niepaństwowy zasób archiwalny mógł być dobrowolnie rejestrowany. Spowodowało to znaczne ograniczenie katalogu środków oddziaływania administracji archiwalnej na niepaństwowy zasób archiwalny i to w okresie, gdy istotnie wzrosło znaczenie podmiotów niepublicznych, a tym samym wytwarzanych i gromadzonych przez nie archiwaliów⁴².

Z kolei przyjęta w art. 44 ustawy archiwalnej koncepcja zabezpieczania materiałów stanowiących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny w sytuacji trwałego zaprzestania działalności przez ich twórców poprzez ich przymusowe przejmowanie przez państwo budzi pewne zastrzeżenia. Po pierwsze, przewiduje ona w istocie dokonywanie wywłaszczenia bez odszkodowania, co jest wyraźnie zakazane w art. 21 ust. 2 Konstytucji RP. Po drugie, pojawia się pytanie, czy ustanowienie monopolu archiwów państwowych na gromadzenie archiwaliów wytworzonych przez instytucje prywatne rzeczywiście jest najlepszym sposobem zabezpieczenia ich spuścizny dokumentacyjnej wobec potencjału bibliotek lub archiwów społecznych. Tymczasem w roku 2015 ta konstrukcja prawna została tylko w niewielkim stopniu zmodyfikowana, za pomocą zaś rozporządzenia uszczegółowiono warunki przejmowania w trybie tego przepisu archiwaliów do archiwów państwowych⁴³. Z drugiej strony podnieść można argument, że przynajmniej część tych podmiotów prywatnych korzysta z różnych form wspierania swej działalności środkami publicznymi⁴⁴.

Dopiero w ramach tej samej nowelizacji, pod wpływem narastającego zainteresowania działaniami archiwów społecznych, pojawił się prawny mechanizm służący wspieraniu przez państwo działalności archiwalnej podmiotów prywatnych. Dodany do ustawy archiwalnej art. 43a upoważnia naczelnego dyrektora archiwów państwowych do zlecania organizacjom pozarządowym realizacji zadań publicznych w zakresie ewidencjonowania, przechowywania, opracowania,

⁴² Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. [...] (Dz.U. 2007, nr 64, poz. 426). Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz.U. 2006, nr 220, poz. 1600).

⁴³ Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. [...] (Dz.U. 2015, poz. 566). Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie warunków i trybu przekazywania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych tworzących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny (Dz.U. 2015, poz. 1733).

⁴⁴ W. Stępniaak, *Archiwa państwowe wobec twórców niepaństwowego zasobu archiwalnego w Polsce*, [w:] *Archiwa społeczne na świecie. Modele współpracy z państwem*, Warszawa 2015, s. 69, <https://archiwa.org/sites/default/files/files/Archiwa%20spoleczne.%20Modele%20wspolpracy%20z%20panstwem.compressed.pdf>, [dostęp: 15.09.2019].

udostępniania lub zabezpieczenia materiałów archiwalnych stanowiących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny.

Specyficzne problemy natury prawnej towarzyszą archiwom osobistym, czyli archiwaliom powstałym w wyniku działalności poszczególnych osób. Te cenne materiały źródłowe są szczególnie narażone na zniszczenie i rozproszenie, zwłaszcza po śmierci swego twórcy lub wówczas, gdy staną się przedmiotem obrotu na rynku kolekcjonerskim. Wiele instytucji publicznych i prywatnych dąży do zabezpieczenia takich archiwaliów dla potrzeb badań historycznych, lecz są to działania realizowane w skomplikowanych warunkach prawnych. Zastosowania znajdują tu bowiem regulacje związane z dziedziczeniem, ale także ochroną własności intelektualnej lub dóbr osobistych. Tego typu spuścizny zawierają bowiem zwykle prawnie chronione utwory bądź materiały, których udostępnienie może naruszyć takie dobra osobiste, jak dobre imię, cześć pamięci osoby zmarłej, wizerunek czy tajemnicę korespondencji⁴⁵.

Udostępnianie materiałów archiwalnych

Materiały archiwalne są istotnym rodzajem źródeł historycznych pozwalających poznać wiele aspektów przeszłości zarówno w toku badań naukowych, jak i w ramach zaspokajania potrzeb poznawczych motywowanych w inny sposób. Niektóre rodzaje archiwaliów, choćby dotyczące stanu prawnego nieruchomości lub stanu cywilnego, zachowują stosunkowo długo przydatność praktyczną, w szczególności wartość dowodową wykorzystywaną w obrocie prawnym. Dla korzystania z materiałów archiwalnych we wszystkich tych celach kluczowe znaczenie mają zasady, na jakich odbywa się do nich dostęp, oraz to, w jaki sposób świadczone są związane z nim usługi informacyjne. Przepisy prawa służą rozstrzygnięciu przez archiwa kolizji pomiędzy prawem dostępu do zawartych w ich zasobie informacji a interesami prawnymi podmiotów, których te informacje dotyczą (np. związanymi z ochroną prywatności lub innych dóbr osobistych), tudzież wymogiem zabezpieczenia zasobu archiwalnego przed zniszczeniem lub uszkodzeniem.

W pierwotnym tekście ustawy archiwalnej przyjęto nowatorską na ówczesne czasy zasadę wolnego dostępu do materiałów stanowiących państwowy zasób archiwalny, co polegało na rezygnacji (co do zasady) z udzielania zezwoleń na taki dostęp. Rozwiązanie z 1983 r. okazało się dobrze korespondować z treścią późniejszej regulacji art. 73 Konstytucji RP z 1997 r., a model ten rozpowszechnił się w ustawodawstwie polskim dopiero na przełomie XX i XXI w. (przepisy dotyczące dostępu do informacji o środowisku naturalnym oraz dostępu do informacji publicznej). Pierwotnie przewidziano jedynie dwie przesłanki wyłączenia

⁴⁵ M. Konstankiewicz, A. Niewęglowski, *Status prawny archiwów osobistych*, „Archeion” 2016, t. 117, s. 88–89 i 96–99.

czające dostęp do archiwaliów i stanowiące podstawę jego odmowy. Pierwszą był zakaz udostępniania materiałów archiwalnych przed upływem 30 lat od ich wytworzenia, choć od razu łagodziły go dość liberalne przepisy kolejno po sobie obowiązujących rozporządzeń⁴⁶. Drugą z przesłanek odmowy udostępnienia stanowiła groźba naruszenia chronionych przez przepisy prawa interesów państwa lub obywateli. Ten pierwotny katalog ograniczeń poddawano modyfikacjom o charakterze redakcyjnym, wprowadzając zaś dwie nowelizacje w latach 2006–2007, uzupełniono o możliwość reglamentacji dostępu do archiwaliów ze względu na ich stan fizyczny⁴⁷.

Ustawowy zakaz udostępniania archiwaliów przed upływem 30 lat od ich wytworzenia (okres karencji) tworzył trudną niekiedy do racjonalnego uzasadnienia barierę w dostępie do źródeł dla badaczy historii najnowszej oraz nadmiernie ograniczał konstytucyjne prawo dostępu do informacji publicznej. W ramach nowelizacji ustawy dokonanej w roku 2016 zlikwidowano jednolity termin niedostępności wszystkich archiwaliów, wprowadzając w zamian wiele różnych okresów karencji w udostępnianiu, odnoszących się jedynie do określonych rodzajów materiałów archiwalnych (art. 16b ust. 2). Przyjęte rozwiązanie usuwa dużą część wcześniej wskazanych zastrzeżeń, lecz jednocześnie wywołuje nowe problemy związane z precyzyjnym ustalaniem zakresu tych ograniczeń i długimi okresami niedostępności sięgającymi 70 lub 100 lat⁴⁸.

Z kolei ustawowa przesłanka odmowy udostępnienia, jaką stanowiła groźba naruszenia chronionych prawem interesów państwa lub obywateli, była w istocie odesłaniem do wszystkich przepisów prawa ograniczających dostęp do informacji zawartych w archiwaliach. Taka otwarta konstrukcja zapewniła ustawie archiwalnej zgodność z szybko rozbudowującymi się na przełomie XX i XXI w. regulacjami określającymi uprawnienia lub restrykcje w dostępie do poszczególnych rodzajów informacji (jak z ustawami o ochronie danych osobowych, o ochronie informacji niejawnych i o dostępie do informacji publicznej). Po modyfikacji z 2016 r. ustawa archiwalna w zakresie ograniczeń w dostępie do archiwaliów odsyła wprost do przepisów o ochronie informacji niejawnych, przepisów o ochronie innych tajemnic ustawowo chronionych (tych ostatnich

⁴⁶ Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie wcześniejszego udostępnienia materiałów archiwalnych. (Dz.U. 1984, nr 41, poz. 217). Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 13 grudnia 2000 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz.U. 2001, nr 13, poz. 116, z późn. zm.). Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 lipca 2008 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz.U. 2008, nr 156, poz. 970).

⁴⁷ Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz.U. 2006, nr 220, poz. 1600). Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. [...] (Dz.U., nr 64, poz. 426). D. Grot, *Ku przeszłości otwartej. Dostępność archiwów państwowych w Polsce w latach 1918–2014*, Warszawa 2015, *szczeg.* s. 156–158 i 197–205.

⁴⁸ Ustawa z dnia 25 lutego 2016 r. [...] (Dz.U. 2016, poz. 352).

jest w korpusie polskiego prawa ponad 160) oraz wyraźnie wskazuje na ograniczenia dostępu ze względu na ochronę dóbr osobistych, a także danych osobowych (art. 16b ust. 1)⁴⁹.

Pozostałe zmiany regulacji w zakresie udostępniania archiwaliów w instytucjach publicznych polegały na likwidacji w roku 2006 odrębnego trybu udostępniania dotyczącego cudzoziemców, którego utrzymywanie miało charakter trudnej do racjonalnego uzasadnienia dyskryminacji i tworzyło formalne bariery w rozwoju międzynarodowej współpracy naukowej. W 2001 r. pojawiły się normy rozgraniczające bezpłatne udostępnianie w archiwach państwowych od wykonywanych przez nie usług archiwalnych polegających m.in. na prowadzeniu kwerend i kopiowaniu archiwaliów. Zarazem wprowadziło to rozdzielenie kwestii szeroko rozumianego dostępu do archiwaliów pomiędzy regulacje o charakterze administracyjnoprawnym i cywilnoprawnym. Wreszcie w latach 2015–2016 dostosowano regulacje do udostępniania, także poprzez sieć internetową, materiałów archiwalnych mających postać elektroniczną oraz cyfrowych odwzorowań archiwaliów mających postać tradycyjną. Jest to wyjście naprzeciw oczekiwaniom użytkowników, coraz bardziej przyzwyczajonych do zdalnych form dostępu do interesujących ich treści⁵⁰.

Zasadniczo od 1984 r. nie zmieniała się regulacja dotycząca udostępniania materiałów archiwalnych z zasobu archiwów zakładowych. Kluczowe jest uzależnienie takiego udostępnienia od zezwolenia kierownika jednostki organizacyjnej, w której istnieje archiwum zakładowe (art. 35 ust. 3). Z kolei od roku 2005 jedno rozporządzenie reguluje udostępnianie zasobu archiwów wyodrębnionych, zastępując wcześniejsze zarządzenia poszczególnych organów, przy których one działają. Odrębne i to dość rozbudowane regulacje ustawowe mają za przedmiot dostęp do zasobu archiwalnego Instytutu Pamięci Narodowej, do którego w niewielkiej tylko części odnoszą się znowelizowane w 2016 r. przepisy ustawy archiwalnej⁵¹.

Przepisy ustawy archiwalnej dotyczące dostępu do niepaństwowego zasobu archiwalnego mają niezmienny od początku kształt i charakter w gruncie rzeczy szcążkowy. Prywatnym właścicielom takich archiwaliów zagwarantowano autonomię w zakresie ustalania zasad ich udostępniania (art. 45 ust. 2). W tej sytuacji istotne znaczenie mają inne regulacje przyznające uprawnienia dostępowe (w szczególności przepisy o ochronie danych osobowych lub w pewnych

⁴⁹ Ustawa z dnia 25 lutego 2016 r. [...] (Dz.U. 2016, poz. 352). *Leksykon tajemnic*, red. G. Szpor, A. Gryszczyńska, Warszawa 2016.

⁵⁰ Ustawa z dnia 18 października 2006 r. [...] (Dz.U. 2006, nr 220, poz. 1600). Ustawa z dnia 8 czerwca 2001 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach. (Dz.U. 2001, nr 76, poz. 806). Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. [...] (Dz.U. 2015, poz. 566). Ustawa z dnia 25 lutego 2016 r. [...] (Dz.U. 2016, poz. 352).

⁵¹ Aktualnie jest to rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych (Dz.U. 2011, nr 196, poz. 1161).

sytuacjach o dostępie do informacji publicznej), jak i te mogące być podstawą reglamentacji w dostępie do archiwaliów (jak ustanawiające ochronę dóbr osobistych, danych osobowych, własności intelektualnej). Specyficzne problemy wiążą się z dostępem do archiwaliów wytworzonych przez osoby fizyczne (archiwów osobistych), także wtedy, gdy materiały te wchodzą już do zasobu instytucji publicznych. Ich dysponenci oraz użytkownicy winni mieć na uwadze, że treść tych materiałów często odnosi się do szczegółów życia osobistego i jej wykorzystanie może prowadzić do naruszenia dóbr osobistych.

Zawarte w ustawie archiwalnej regulacje dotyczące dostępu do materiałów archiwalnych zostały w czasie ich obowiązywania istotnie uzupełnione o przepisy wielu innych aktów prawnych. Zupełną nowością było uregulowanie ochrony danych osobowych, obejmujące z jednej strony przyznanie szerokich uprawnień każdej osobie, której dotyczą przetwarzane dane osobowe, także te zawarte w materiałach archiwalnych, z drugiej wskazanie warunków dopuszczalności udostępniania danych osobowych, choćby dla celów badawczych. Początkowo była to ustawa z roku 1997, którą z dniem 25 maja 2018 r. zastąpił akt prawa Unii Europejskiej, rozszerzający jeszcze uprawnienia osób, których dane osobowe są przetwarzane⁵².

Z kolei przepisy ustaw z 2001 r. o dostępie do informacji publicznej oraz z 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego przyznają powszechne uprawnienia dostępowe, które mogą mieć zastosowanie do części zasobu archiwalnego lub też informacji na jego temat. Druga z wymienionych ustaw implementuje postanowienia dyrektywy europejskiej, której zakresem od 2013 r. zostały objęte m.in. archiwa⁵³.

Na znaczeniu dla prowadzenia działalności archiwalnej zyskuje także problematyka ochrony własności intelektualnej. Wzrasta liczba archiwaliów będących nośnikami dóbr tego rodzaju i archiwów, których zasób w dużej mierze składa się

⁵² Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (t.j.: Dz.U. 2016, poz. 922, z późn. zm.). Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.Urz. UE seria L 2016, nr 119, s. 1). Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1781).

⁵³ Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1429). Ustawa z dnia 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1446). Dyrektywa 2003/98/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz.Urz. UE seria L 2003, nr 345, s. 90). Dyrektywa 2013/37/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2013 r. zmieniająca dyrektywę 2003/98/WE w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz.U. UE seria L 2003, nr 175, s. 1). Zob.: D. Grot, op.cit., s. 210 i 275–283; H. Niestrój, *Ponowne wykorzystywanie w archiwach*, [w:] *Ponowne wykorzystywanie informacji sektora publicznego*, Warszawa 2016, s. 315–335, https://www.gov.pl/documents/31305/0/ponowne_wykorzystywanie_informacji_sektora_publicznego_-_podrecznik.pdf/dbcc1070-efd-6-85d1-cf22-81df4e87b48a [dostęp: 19.10.2016].

z takowych obiektów. Jednocześnie zwiększa się zainteresowanie ich użytkownikami takimi materiałami, rozpowszechnianie zaś poprzez sieć komputerową zdigitalizowanych archiwaliów stało się ostatnio istotnym obszarem działania archiwów. Poczynania takie w odniesieniu do materiałów archiwalnych objętych reżimem prawa autorskiego, które nie znalazły się jeszcze w domenie publicznej wymagają uzyskania na to zgody podmiotów mających do nich autorskie prawa majątkowe, przy czym wielokrotnie bardzo kłopotliwe jest samo ustalenie tożsamości osób uprawnionych. Próbą eliminacji tego typu utrudnień są przepisy dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady z 2012 r., upoważniające archiwa obok innych instytucji do wykorzystywania na szczególnych zasadach utworów, wobec których nie wygasły jeszcze autorskie prawa majątkowe, a jednocześnie nie zostały odnalezione podmioty, którym te prawa przysługują⁵⁴.

Podsumowanie

Wiodące znaczenie dla prawnych podstaw działalności archiwalnej w Polsce ma ustawa archiwalna, uchwalona w 1983 r., później poddana licznym, lecz fragmentarycznym zmianom. Wielokrotnie modyfikowano przepisy dotyczące ustroju archiwów, kształtowania narastającego państwowego zasobu archiwalnego i jego udostępniania, a nieco rzadziej statusu niepaństwowego zasobu archiwalnego. Wskazuje to na trudności w stworzeniu stabilnej regulacji, wynikające już to z dynamiki zmian zachodzących w rzeczywistości, jak i niedoskonałości legislacji. Jednakże niektóre przepisy ustawy archiwalnej mają nadal postać nadaną im w momencie jej uchwalenia. Dotyczą one tak podstawowych spraw, jak podział narodowego zasobu archiwalnego, nakaz jego wieczystego przechowywania czy definicja działalności archiwalnej. W niewielkim zakresie objęto wprost regulacjami prawnymi kwestię opracowywania archiwaliów⁵⁵, choć wykonując tę funkcję trzeba mieć na względzie choćby prawne ograniczenia dostępności tych ostatnich.

Jednym z czynników, który wywołały zmiany w prawie archiwalnym, były przemiany ustrojowe zapoczątkowane w 1989 r., poprzez uchwalenie w 1997 r. obecnie obowiązującej Konstytucji RP, aż po wejście Polski do Unii Europejskiej w 2004 r. Część tych zmian miała charakter formalny, związany z przebudową systemu prawa, inne z przekształceniami w strukturze administracji rządowej

⁵⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2012/28/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z dzieł osieroconych (Dz.Urz. UE seria L 2012, nr 299, s. 5). A. Niewęglowski, M. Poźniak-Niedzielska, A. Przyborowska-Klimczak, *Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*, red. M. Poźniak-Niedzielska, Warszawa 2015, s. 82–115. Wciąż są aktualne uwagi poczynione w publikacji: R. Kusyk, *Wybrane prawne aspekty udostępniania materiałów archiwalnych w Internecie*, „Archiwista Polski” 2012, nr 4, s. 41–57.

⁵⁵ Na regulacje prawne dotyczące opisu archiwalnego zwraca uwagę Anna Laszuk, eadem, *Standardy de iure*, „Archiwista Polski” 2019, nr 2, szczeg. s. 14–15 i 17–20.

czy odtworzeniem samorządu terytorialnego; wszystkie zaś wpłynęły na podstawy działania ogółu archiwów publicznych. W ramach rozliczeń z poprzednimi okresami historycznymi objęto regulacją odrębnej ustawy działalność archiwalną Instytutu Pamięci Narodowej. Stosunkowo późno i wciąż w ograniczonym zakresie w normach prawa archiwalnego został uwzględniony wzrost znaczenia podmiotów prywatnych we wszystkich sferach życia społecznego.

Równocześnie nastąpiło upowszechnienie się technologii informatycznych, które znacząco wpłynęły na formę powstającej współcześnie dokumentacji oraz sposób zarządzania nią. Przepisy dotyczące kształtowania narastającego państwowego zasobu archiwalnego ulegały kilkakrotnie rozbudowie w kierunku doprecyzowania regulacji dotyczących dokumentacji elektronicznej oraz uwzględnienia przekształceń ustrojowych administracji. Również rozpowszechnienie się narzędzi informatycznych w tworzeniu ewidencji i pomocy archiwalnych oraz przyrost materiałów archiwalnych poddanych digitalizacji i możliwych do udostępniania zdalnego legły u podstaw stosunkowo niedawnych nowelizacji.

Problematyka dostępu do archiwaliów wpisała się w szerszy nurt regulacji wyraźnie późniejszych od ustawy archiwalnej, w tym także zawartych w prawie Unii Europejskiej, ustanawiających uprawnienia w zakresie dostępu do informacji publicznej czy ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego. Nie pozostaje to bez związku z przemianami modeli uczestnictwa w życiu społecznym czy kulturze, kontaktów z władzą czy funkcjonowania nauki, dokonującymi się pod wpływem szybkiego rozwoju i upowszechniania się technologii informatycznych. Jednocześnie tworzy to wyzwania związane z ochroną prywatności, dla której zagrożeniem jest wciąż zwiększająca się ilość informacji o poszczególnych osobach przetwarzana i zapisywana w dokumentacji, także tej zakwalifikowanej do materiałów archiwalnych.

Podstawy prawne działalności archiwalnej stanowią dziś złożony kompleks norm zawartych w licznych, wzajemnie ze sobą powiązanych aktach prawnych. Ich właściwe zinterpretowanie wymaga odwołania się zarówno do ustaleń teorii i metodyki archiwalnej, jak i zastosowania przynajmniej podstawowych reguł wykładni prawa. Dociekania prowadzone w tym zakresie mają, po pierwsze, znaczenie dla praktycznej działalności archiwalnej, wykonywanej przez archiwa wszelkich rodzajów (państwowe, zakładowe, wyodrębnione, prywatne, kościelne, społeczne). Osoby je prowadzące posługują się normami prawnymi jako narzędziami niezbędnymi do skutecznego gromadzenia, zabezpieczania i udostępniania archiwaliów. Rozstrzygnięcia przy tym podejmowane są przedmiotami skarg sądowych. Wszystko to stanowi też wyzwanie dla kształcenia archiwistów, w tym na poziomie studiów wyższych czy w formach kształcenia ustawicznego.

Po drugie, gruntowne rozpoznanie kontekstu prawnego działalności archiwalnej jest przydatne także w kształtowaniu korpusu norm prawnych, w czym bierze udział administracja archiwalna. Poczynione ustalenia mogą stanowić podstawę do formułowania postulatów legislacyjnych, prowadzących do kom-

pleksowego uregulowania działalności archiwalnej w sposób spełniający współczesne oczekiwania.

Wreszcie, znajomość złożonego kompleksu odnośnych regulacji jest potrzebna wszystkim tym, którzy z materiałów archiwalnych chcą korzystać, w szczególności historykom. Przepisy dotyczące kształtowania narastającego zasobu archiwalnego determinują do pewnego stopnia to, które dokumenty zostaną zabezpieczone w zasobie archiwalnym, a które zniszczone – co należy uwzględnić w krytyce źródeł archiwalnych. Z kolei regulacje dotyczące udostępniania wpływają na to, w jakim zakresie i na jakich warunkach materiały te będą dostępne dla osób nimi zainteresowanych, w tym dla potrzeb prowadzonych badań.

Postępująca rozbudowa całokształtu unormowań składających się na prawo archiwalne i ich doniosłość dla funkcjonowania archiwów tudzież sytuacji ich użytkowników i aktowców uzasadnia potrzebę prowadzenia pogłębionych badań w tym kierunku. Jak się wydaje potrzebne jest nadanie im charakteru interdyscyplinarnego, pozwalającego korzystać zarówno z dorobku archiwistyki, jak i metod właściwych naukom prawnym. Jako szczególnie pożądane kierunki takich dociekań należałoby wskazać badania porównawcze instytucji prawa archiwalnego obecnych w porządkach normatywnych innych państw. Ponadto na uwagę zasługują powiązania ustawy archiwalnej z innymi licznymi aktami normatywnymi i ustalanie wzajemnych relacji ich przepisów. W chwili obecnej szczególnie pożyteczne może być zwrócenie uwagi na miejsce problematyki archiwalnej w całym systemie prawnym ochrony dóbr kultury. Drugim takim obszarem bez wątpienia jest problematyka europejskiego systemu ochrony danych osobowych i uwzględnienia w interpretacji odnośnych norm specyfiki działalności archiwalnej.

Źródła

- Drugi Protokół sporządzony w Hadze dnia 26 marca 1999 r. do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. 2012, poz. 248).
- Dyrektywa 2003/98/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 listopada 2003 r. w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz.Urz. UE seria L 2003, nr 345, s. 90).
- Dyrektywa 2013/37/UE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 26 czerwca 2013 r. zmieniająca dyrektywę 2003/98/WE w sprawie ponownego wykorzystywania informacji sektora publicznego (Dz.Urz. UE seria L 2003, nr 175, s. 1).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady nr 2012/28/UE z dnia 25 października 2012 r. w sprawie niektórych dozwolonych sposobów korzystania z dzieł osieroconych (Dz.Urz. UE seria L 2012, nr 299, s. 5).
- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego,

- zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 1024/2012 (wersja przekształcona: Dz.Urz. UE seria L 2014, nr 159, s. 1).
- Dyrektywa Rady 93/7/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego (Dz.Urz. WE seria L 1993, nr 74, s. 74).
- Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. 1957, nr 46, poz. 212).
- Rozporządzenie 116/2009 – rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury (wersja skonsolidowana: Dz.Urz. UE seria L 2009, nr 39, s. 1).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 13 grudnia 2000 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz.U. 2001, nr 13, poz. 116, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 29 lipca 2008 r. w sprawie określenia szczególnych wypadków i trybu wcześniejszego udostępniania materiałów archiwalnych (Dz.U. 2008 nr 156, poz. 970).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 14 października 2015 r. w sprawie warunków i trybu przekazywania do archiwów państwowych materiałów archiwalnych tworzących ewidencjonowany niepaństwowy zasób archiwalny (Dz.U. 2015, poz. 1733).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 20 października 2015 r. w sprawie klasyfikowania i kwalifikowania dokumentacji, przekazywania materiałów archiwalnych do archiwów państwowych i brakowania dokumentacji niearchiwalnej (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 246).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 27 lipca 2018 r. w sprawie szczegółowego zakresu działania Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych (Dz.U. 2018, poz. 1566).
- Rozporządzenie Ministra Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki z dnia 25 lipca 1984 r. w sprawie wcześniejszego udostępnienia materiałów archiwalnych. (Dz. U. 1984, nr 41, poz. 217).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie niezbędnych elementów struktury dokumentów elektronicznych (Dz.U. 2006, nr 206, poz. 1517).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 30 października 2006 r. w sprawie szczegółowego sposobu postępowania z dokumentami elektronicznymi (Dz.U. 2006, nr 206, poz. 1518).
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 2 listopada 2006 r. w sprawie wymagań technicznych formatów zapisu i informatycznych nośników danych, na których utrwalono materiały archiwalne przekazywane do archiwów państwowych (Dz.U. 2006, nr 206, poz. 1519).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 18 stycznia 2011 r. w sprawie instrukcji kancelaryjnej, jednolitych rzeczowych wykazów akt oraz instrukcji w sprawie organizacji i zakresu działania archiwów zakładowych (Dz.U. 2011, nr 14, poz. 67; sprost. nr 27, poz. 140).

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.Urz. UE seria L 2016, nr 119, s. 1).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 czerwca 2011 r. w sprawie sposobu i trybu udostępniania materiałów archiwalnych znajdujących się w archiwach wyodrębnionych (Dz.U. 2011, nr 196, poz. 1161).
- Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach (Dz.U. 1962, nr 10, poz. 48).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2019, poz. 1145).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1541).
- Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 553, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 3 grudnia 1984 r. o utworzeniu Komitetu do Spraw Nauki i Postępu Technicznego przy Radzie Ministrów oraz Urzędu Postępu Naukowo-Technicznego i Wdrożeń (Dz.U. 1984, nr 55, poz. 280).
- Ustawa z dnia 23 października 1987 r. o utworzeniu urzędu Ministra Edukacji Narodowej (Dz.U. 1987, nr 33, poz. 178).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 917).
- Ustawa z dnia 20 grudnia 1996 r. o zmianie niektórych ustaw związanych z reformą funkcjonowania gospodarki i administracji publicznej oraz o zmianie ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji przedsiębiorstw państwowych (Dz.U. 1996, nr 156, poz. 775).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 1600, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1479).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o komornikach sądowych i egzekucji (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 1309 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (t.j.: Dz.U. 2016, poz. 922 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej (Dz.U. 1997, nr 141, poz. 943).
- Ustawa z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa (Dz.U. 1998, nr 106, poz. 668).
- Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o Instytucie Pamięci Narodowej – Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 2032, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 24 lipca 1999 r. o zmianie ustawy o działach administracji rządowej oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 1999, nr 70, poz. 778).
- Ustawa z dnia 16 marca 2000 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2000, nr 48, poz. 546).
- Ustawa z dnia 8 czerwca 2001 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2001, nr 76, poz. 806).
- Ustawa z dnia 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1429).

- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 2067, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne (Dz.U. 2005, nr 64, poz. 565).
- Ustawa z dnia 30 czerwca 2005 r. o kinematografii (t.j.: Dz.U. 2018, poz. 597, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. o przeprowadzaniu konkursów na stanowiska kierowników centralnych urzędów administracji rządowej, prezesów agencji państwowych oraz prezesów zarządów państwowych funduszy celowych (Dz.U. 2005, nr 163, poz. 1362).
- Ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. o państwowym zasobie kadrowym i wysokich stanowiskach państwowych (Dz.U. 2006, nr 170, poz. 1217).
- Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o ujawnianiu informacji o dokumentach organów bezpieczeństwa państwa z lat 1944–1990 oraz treści tych dokumentów (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 430, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 18 października 2006 r. o zmianie i uchyleniu niektórych upoważnień do wydawania aktów wykonawczych (Dz.U. 2006, nr 220, poz. 1600).
- Ustawa z dnia 2 marca 2007 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach oraz ustawy – Kodeks pracy (Dz.U. 2007, nr 64, poz. 426).
- Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej (Dz.U. 2008, nr 227, poz. 1505).
- Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rzeczach znalezionych (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 908).
- Ustawa z dnia 20 marca 2015 r. o zmianie ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. 2015, poz. 566).
- Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach (Dz.U. 2016, poz. 1330, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 25 lutego 2016 r. o ponownym wykorzystywaniu informacji sektora publicznego (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1446).
- Ustawa z dnia 25 maja 2017 r. o restytucji narodowych dóbr kultury (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1591).
- Ustawa z dnia 22 marca 2018 r. o komornikach sądowych (Dz.U. 2018, poz. 771, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (t.j.: Dz.U. 2019, poz. 1781).
- Ustawa z dnia 21 lutego 2019 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z zapewnieniem stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.U. 2019, poz. 730).

Bibliografia

- Abgarowicz G., Perłakowska E., Prasal A., *Procedury elektronicznego zarządzania dokumentacją w administracji*, Warszawa 2018.
- Chmaj M., *Konstytucyjne podstawy ochrony dóbr kultury*, [w:] *Prawna ochrona dóbr kultury*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009, s. 26–33.
- Descours D., Perłakowska E., Schmidt K., Madejczyk M., [w:] *Dokumentacja elektroniczna w podmiotach publicznych*, red. G. Szpor, Warszawa 2013, s. 35–160.

- Galuba R., *Archiwa państwowe w latach 1918–2011. Podstawy prawne działalności*, Poznań 2012.
- Grot D., *Ku przeszłości otwartej. Dostępność archiwów państwowych w Polsce w latach 1918–2014*, Warszawa 2015.
- Grot D., *Prywatne zbiory archiwalne w sferze publicznej: wczoraj – dziś – jutro*, [w:] *Własność a dobra kultury*, red. G. Czubek, P. Kosiewski, Warszawa 2006, s. 49–55.
- Konstankiewicz M., Niewęglowski A., *Narodowy zasób archiwalny i archiwa. Komentarz*, Warszawa 2016.
- Konstankiewicz M., Niewęglowski A., *Status prawny archiwów osobistych*, „Archeion” 2016, t. 117, s. 84–102.
- Konstankiewicz M., *Podstawy prawne archiwalnej selekcji dokumentacji (stan prawny z dnia 31 stycznia 2011 r.)*, [w:] *Dokumentacja masowa. Z problematyki kształtowania zasobu archiwalnego*, red. I. Mamczak-Gadkowska, K. Strykowski, Poznań 2012, s. 117–131.
- Konstankiewicz M., *Regulacje polskiego prawa archiwalnego dotyczące archiwaliów prywatnych*, „Wschodni Rocznik Humanistyczny” 2016, t. 13, s. 335–345.
- Konstankiewicz M., *Status archiwum bieżącego we współczesnym polskim prawie archiwalnym*, [w:] *Zarządzanie dokumentacją, archiwistyka i... koty. Księga jubileuszowa Profesor Haliny Robótki*, red. R. Degen, M. Jabłońska, W.K. Roman, Warszawa 2016, s. 93–104.
- Konstankiewicz M., *Trzydzieści lat obowiązywania ustawy z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach*, „Archiwista Polski” 2014, nr 2, s. 61–69.
- Konstankiewicz M., *Zmiany w ustawie z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach dotyczące udostępniania materiałów archiwalnych wchodzące w życie 16 czerwca 2016 r.*, „Archiwista Polski” 2016, nr 3, s. 5–20.
- Konstankiewicz M., *Zmiany w ustawie z 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach wchodzące w życie od 1 listopada 2015 r.*, „Archiwista Polski” 2015, nr 3, s. 7–22.
- Kusyk R., *Wybrane prawne aspekty udostępniania materiałów archiwalnych w Internecie*, „Archiwista Polski” 2012, nr 4, s. 41–57.
- Laszuk A., *Standardy de iure*, „Archiwista Polski” 2019, nr 2, s. 12–20.
- Leksykon tajemnic*, red. G. Szpor, A. Gryszczyńska, Warszawa 2016.
- Niestrój H., *Ponowne wykorzystywanie w archiwach*, [w:] *Ponowne wykorzystywanie informacji sektora publicznego*, Warszawa 2016, s. 315–335, https://www.gov.pl/documents/31305/0/po-nowne_wykorzystywanie_informacji_sektora_publicznego_-_podrecznik.pdf/dbcc1070-efd-6-85d1-cf22-81df4e87b48a [dostęp: 19.10.2016].
- Niestrój H., *Zasób archiwalny*, [w:] *Zasada zespołowości w praktyce archiwów państwowych. Studia i materiały*, red. E. Rosowska, Warszawa 2017, s. 38–48.
- Niewęglowski A., *Obrót materiałami archiwalnymi – zagadnienia wybrane*, „Archeion” 2014, t. 115, s. 45–72.
- Niewęglowski A., *Nowa ustawa o rzeczach znalezionych i jej znaczenie dla prawa archiwalnego*, „Archiwista Polski” 2015, nr 3, s. 23–37.
- Niewęglowski A., Poźniak-Niedzielska M., Przyborowska-Klimczak A., *Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego*, red. M. Poźniak-Niedzielska, Warszawa 2015.
- Peplowska K., *Archiwa bieżące w świetle prawa*, [w:] *Archiwa bieżące. Zagadnienia teoretyczne i praktyczne rozwiązania*, red. M. Jabłońska, Toruń 2015, s. 35–55.

- Pęksa W., *Prawo archiwalne – wprowadzenie do zagadnienia*, [w:] *Prawo archiwalne. Stan aktualny i perspektywy zmian*, red. H. Robótka, Toruń 2007, s. 17–30.
- Regliński A., *Archiwizacja dokumentacji w jednostkach państwowych i samorządowych (po nowelizacji ustawy o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach)*, Wrocław 2016.
- Sobczak J., *Wolność korzystania z dóbr kultury – standardy europejskie i konstytucyjna rzeczywistość polska*, [w:] *Prawna ochrona dóbr kultury*, red. T. Gardocka, J. Sobczak, Toruń 2009, s. 7–25.
- Stępnia W., *Archiwalia w polskim systemie prawnym ochrony dóbr kultury*, „Archeion” 1987, t. 82, s. 63–76.
- Stępnia W., *Archiwalia ze zbiorów prywatnych w archiwach państwowych. Czy możliwa jest ich reprivatyzacja*, [w:] *Własność a dobra kultury*, red. G. Czubek, P. Kosiewski, Warszawa 2006, s. 153–159.
- Stępnia W., *Archiwa państwowe wobec wytwórców niepaństwowego zasobu archiwalnego w Polsce*, [w:] *Archiwa społeczne na świecie. Modele współpracy z państwem*, Warszawa 2015, s. 62–70; <https://archiwa.org/sites/default/files/files/Archiwa%20spoleczne.%20Modele%20wspolpracy%20z%20panstwem.compressed.pdf> [dostęp: 15.11.2019].
- Strykowska S., *Problematyka ochrony dóbr kultury w prawie Unii Europejskiej*, „Archiwista Polski” 2017, nr 1–2, s. 43–53.
- Sypuła A.R., *Przegląd prawodawstwa światowego w zakresie przyjętych rozwiązań dotyczących postępowania z materiałami archiwalnymi proveniencji niepaństwowej*, „Archeion” 2014, t. 115, s. 111–152.
- Współczesna biurowość w administracji publicznej. Komentarz do instrukcji biurowej Prezesa Rady Ministrów z 2011 roku*, red. E. Gajewska, t. 4, Toruń 2013.